

Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 4, 2018

TEBDİZ ÖZEL SAYISI, ss/pp. 62-72

Geliş Tarihi/Recieved: 25.11.2018-Kabul Tarihi/Reviwed: 17.12.2018

TAŞLICALI YAHYA BEY'İN ŞİİRLERİNDE DEVLET ADAMI KİMLİĞİNİN İZLERİ

TRACES OF THE IDENTITY OF THE STATE PERSON IN TAŞLICALI YAHYA
BEY'S POEMS

Tuba ONAT ÇAKIROĞLU

Öz

Klasik Türk Edebiyatı'nda şairlerin ele alacağı konuların, yapacağı tasvirlerin, benzetmelerin çerçevesi önceden belirlenmiştir. Şairler, geleneğin kendilerine sunduğu çerçevede eserlerini kaleme almışlardır. Klasik Türk Edebiyatı'nın esas konusu olan aşkı anlatırken, şairler ideal aşkı ve ideal sevgiliyi tasvir etmişlerdir. Şair, hayatında aşkı gerçekten yaşamamış dahi olsa eserinde ince hayaller ve benzetmelerle aşkı ve âşıklığı en güzel şekilde ifade etmiştir. Çoğu zaman şairin kimliği, mesleği, makamı ve içinde bulunduğu koşullar şiirlerinde fark edilmez. Bununla birlikte zaman zaman şairlerin düşünceleri, hayata bakış açıları şiirlerinde kelimelerin arasına gizlenmek suretiyle karşımıza çıkar. 16. yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey, devşirme usulü ile İstanbul Acemi Oğlanlar ocağına getirilmiş, yeniçeri olmak üzere yetiştirilirken ordu içinde yükselmiş, hem asker hem de şair olarak tanınmıştır. Taşlıcalı Yahya Bey kasidelerinde katıldığı seferlerden bizzat bahsetmektedir. Ancak divanların gazeller bölümü daha çok sevgiliye dair vasıfların dile getirildiği bölümlerdir. Hem asker hem devlet adamı olan Yahya Bey'in gazellerinde güzeli, sevgiliyi tasvir ederken asker kimliğinin izlerine rastlamak mümkün müdür? Şair, yeniçeri olarak katıldığı seferlerde edindiği tecrübelerle şiirlerinde yer vermiş midir? Yazımızın konusu, bu soruların cevabı teşkil edecektir. Şairin mesleğinin izleri beyitlerde tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yahya Bey, yeniçeri, asker- şair, sultan.

Abstract

In Classical Turkish Literature, the topics to be discussed by poets, their depictions and metaphors are predetermined. The poets penned their works in the framework presented by the tradition. While describing love, which is the main subject of Classical Turkish Literature, poets have described ideal love and ideal lover. Although poets do not really experience love in his life, he expresses love and loneliness in his work with subtle dreams and metaphors. Most of the time, the poet's identity, profession, position and conditions are not recognized in his poems. Nevertheless, from time to time, poets' thoughts and perspectives of life appear in the poems by hiding among the words. Taşlıcalı Yahya Bey, one of the 16th century poets, was brought to Istanbul's by the devşirme method, while in military training promoted in the army, is known both as a soldier and as a poet. Yahya Bey from Taşlıca, speaks about the voyages he participated in in his poems in the form of eulogy. However, the ghazels section of the divans is the section where the qualifications about the lovers are expressed. In the ghazals of Taşlıcalı Yahya Bey, a soldier and statesman, is it possible to see the traces of a soldier's identity while depicting the lover? The poet, as an infantry, must have given his experiences in the poetry. The subject of our article is determined from this point. Traces of the poet's profession will be tried to be determined from the couplets.

Keywords: Yahya Bey, infantry, soldier-poet, sultan.

 Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, tonat@hotmail.com

* Bu yazı, 05 Kasım 2018 tarihinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde düzenlenen *Osmanlı Edebi Metinlerinin Anlam Dünyası III* adlı sempozyumda sunulan bildirinin genişletilerek yeniden düzenlenmiş şeklidir.

Giriş

Taşlıcalı Yahyâ Bey(ö.990/1582), “sâhib-i seyf ü kalem” sıfatına lâyık görülmüş asker bir şairdir. Arnavut asıllı Dukakin ailesine mensup olan Yahyâ Bey’in doğum yeri ve doğum tarihi bilinmemektedir. Arnavutluk’tan devşirilip İstanbul’ a getirildikten sonra Acemi Oğlanlar Ocağı’na yerleştirilir. Ocakta hem askerî eğitimini alarak yeniçeri olarak yetişir hem de kabiliyeti sayesinde ocağın kâtibi Şehâbeddin Bey’in ilgisini çeker. Kemalpaşazâde ve Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi gibi âlim ve şairlerin meclislerine katılarak şairlik mesleğinde ilerleme kaydeder. Anadili Türkçe olmayan şairin Türkçe’yi öğrenmenin ötesinde, Türkçe şiir söylemesi üstelik hamse sahibi olabilmesi dikkat çekici bir husustur. Ömrünün son demlerine kadar yeniçerilik vazifesini yapar. Asker olarak katıldığı seferleri kasidelerinde anlatır. Askerliğe dair kavramları eserlerinde kullanmak sûretiyle şiirine orijinallik kazandırmıştır. Savaş meydanlarının tasvirlerini son derece canlı bir şekilde yapar. Kasidelerinden Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran(1514) ve Mısır(1517) seferlerine, Kanûnî devrinde de batıda Viyana(1529), Almanya(1532), Zigetvar(1566), doğuda Irakeyn(1533) ve Nahcivan(1533) seferlerine katılmıştır. Kanûnî Sultan Süleyman’ın Hayâlî Bey’e gösterdiği ilgiyi kendisine göstermediği kaynaklarda iki şairin arasında rekâbet olduğu belirtilmektedir. Bir türlü Kanûnî’nin gözüne giremeyen Taşlıcalı Yahyâ Bey, Rüstem Paşa’nın himayesinde Eyüp Vakfı mütevellisi olur. Ancak şair bu vazifeye devam edemez, Şehzâde Mustafa’nın ölümü üzerine yazdığı mersiye (Yahyâ Bey bu mersiyei Nahcivan Seferi sırasında nazmetmiştir.) yüzünden Rüstem Paşa’nın düşmanlığına hedef olur. Rumeli’deki İzvornik sancağına sürgün edilir Burada Yahyâlı Akıncılar Ocağı’na katılan şair bir daha İstanbul’ a dönmez. Kanûnî’nin Zigetvar seferinde son kasidesini Kanûnî’ye takdim eder. Yaşlandığını belirterek sultanın çocuklarını himâye etmesini ister. Ömrünün son yıllarında Gülşenî şeyhi Uryânî Mehmed Dede’ye intisab ederek kendisini tasavvufi hayata verir. Kaynaklarda 1582 yılında doksanlı yaşlarda vefat ettiği belirtilmektedir(Kaya 2011:156).

Taşlıcalı Yahyâ Bey, biyografisinden ve şiirlerinden anlaşıldığına göre, korkusuz, doğru bildiğini söylemekten kaçınmayan birisidir. Ömrünün büyük bir kısmı seferlerde geçen bir yeniçeridir. Saraya yakınlığa başladığı ve beklediği ikbale kavuşmak üzereyken Şehzâde Mustafa’nın uğradığı haksızlığa tahammül edemez. Genç yaşta olmasına rağmen Şehzâde Mustafa mersiyesini kaleme alması onun cesur bir şair olduğunu gösterir. Osmanlı Devlet geleneğine göre ölen şahıs hükümdar tarafından cezalandırılarak öldürülmüşse bu kimselere şairler mersiye yazmaz(Şentürk 2014:71). Nitekim Bâkî ve Hayâlî gibi devrin ileri gelen şairleri Şehzâde Mustafa’nın üzücü bir biçimde öldürülmesi hadisesinden hiç bahsetmemişlerdir. Yahyâ Bey,Nahcivan Seferinde iken bizzat hadisenin yaşadığı yerde bulunmasından ve duyduğu derin üzüntüden dolayı kaleme almış olmalıdır. Bu mersiyei kaleme alması Yahyâ Bey’in hayatı boyunca bazı zorluklarla karşılaşmasına sebep olur. Rüstem Paşa kendisine yöneltilen suçlamalar sebebiyle onu öldürtmek istemiş fakat padişahın onaylamadığı kaynaklarda zikredilmiştir(İsen 2012:153). Mehmet Çavuşoğlu, kasidelerinde ve divanının musammatlar kısmında, Kanûnî’ninmuzafer ordusunun fetih heyecanının dinî- destânî bir üslûpla terennüm edildiğini ifade etmiştir. Divanının özellikle kasîdeler kısmı kahraman gazi Türk ordusunun tasvirlerinin ve başarılarının coşkulu bir biçimde anlatıldığı bölümdür. İlginç olan gazellerinde de yer yer askerlikle ilgili kavramlara yer vermesidir.

Klasik Türk edebiyatında şairler sevgiliyi tasvir ederken, sevgilinin ulaşılamaz olmasını ve acımasızlığını vurgulamak için savaşla ilgili unsurları benzetme unsuru olarak kullanmışlardır. Sevgilinin güzelliğinin yanı sıra kızgın ve acımasız yönü Arap ve İran şairlerinin vasf ettikleri Türk güzeli imajından geldiği bilinmektedir. İran şiirinde çekik gözlü Türk güzelleri, savaş meydanlarındaki Türk gulamları ile birlikte tasvir edilmiştir. Gulamlar savaş meydanlarında oklarını marifetli bir biçimde kullanırken, güzeller de kirpiklerini ok, kaşlarını yay, çekik gözlerini kılıç gibi kullanarak âşığı yaralamışlardır. Sevgilinin güzellik unsurlarının savaş âleti gibi tasvir edilmesi İran Edebiyatı'ndaki bu prototipten gelmiştir(Akün 2014:136).

Taşlıcalı Yahyâ Bey gazellerinde sevgiliyi tasvir ederken güzellik unsurları ile savaş âletleri arasında ilgi kurmuş ve geleneğe uygun davranmıştır. Şair sevgiliyi sultan-padişah olarak vasıflandırmış bunun yanı sıra sevgiliye beg- şah- şehsüvâr- begler-begi- sultân-ı vilâyet ve buna benzer hitaplarla seslenmiştir. Sıklıkla kul-beg, sultan-şah-gedâ ikili unsur olarak beyitlerde yer almaktadır. Yahyâ Bey ilâhî aşkı terennüm ederken ilâhî sevgilinin bezm-i eleste ruhlarla beraber olmasını padişahın divanında kullarıyla beraber olmasına benzetir.

Birisi kâlû belâda biri bâb-ı yârda
Pâdişâh-ı ışk-ı pâk ancak iki dîvân ider(G12/2)

Gerçek hayatta padişahın kulu olan bir askerdir. Şair memleketin güzellik ülkesi sultanının yerini şiirde sevgilinin sultanlığı almıştır. Güzellik ülkesinin sultanlığını sevgiliye yakıştıran şair, kendisine de aşk mahallesinin kölesi olmayı yakıştırrır.

Ben gedâ-yı kûy-ı ışk oldumsa erzânî bana
Hüsni ili sultânlığı hakka ki lâyıklar sana(G15/3)

Yahyâ Bey, bir gazelde sevgili ile sultanı mukayese etmiştir. Sevgilinin bulunmadığı güzeller topluluğunu padişahsız bir araya gelmiş beğlere benzetir. İçinde aşk olmayan bir vücudu da padişahın bulunmadığı şehre benzetir.

İşk ehli yolda görse seni geçmez âhsuz
Şâhum sen ana kalma kul olmaz günâhsuz (G178/1)

Uzun yıllar yeniçeri olarak seferlere katılan devlet âdâbını bilen şair, sevgilinin olmadığı güzeller topluluğunu padişah olmadan bir araya gelen beğler topluluğuna benzetir.

Sensüz ne zevki ola güzeller alayınun
Begler bigi ki cem olalar pâdişâhsuz (G178/2)

Aşk olmayan bir bedeni sığınacak padişahı olmayan bir şehre benzetir. O devirde sultan yeryüzünde Allah' ın gölgesi olarak kabul edilirdi, sığınılacak en önemli mevki sultandır.

Dünyâda bir beden ki anun ışkı olmaya
Bir şehre benzer ol şeh-i âlem-penâhsız (G178/6)

Yahyâ Bey'in şiirlerinde sultan sevgili birlikte karşılaştırma yapılarak zikredilmiştir. Sevgili güzellerin sultanıdır, güzellerin iyisi beylerbeyidir. Âşık için sevgilinin kuluna kul olmak önemli bir ünvandır. Kuluna kul olmak derken ordu içindeki hiyerarşiyi hissettirdiği söylenebilir.

Seni hûb anlamışuz hüsrev-i hûbân bilürüz
Kâkülün gibi ser-âmedlere sultân bilürüz
Dil-rübâlar yegi begler begisin sultânım
Kulunun kulına kul olmağı unvân bilürüz (G147/1-2)

Padişahın sevgili kulun âşık olduğu beyitlerden birisinde, padişahın kullarına kâh vefalı davrandığını kâh cefâ ettiğini söylemiştir.

Ne gam uşşâkuna gâhî vefâ gâhî cefâ itsen
Kulina padişahından hemîşe iltifât olmaz (G155/3)

Sevgiliyi başka bir beyitte sultân-ı âlî-şân diyerek mübalağalı bir şekilde yüce şanlı sultan olarak tasvir eder. Hilâl kaşı gösterişli kâkülü yücelerden yucedir.

Benüm sultân-ı âlî-şânımın kaddi muallâdur
Hilâl ebrûsı garrâ kâküli alâdan alâdur(G134/1)

Divan şiirinde şairler isteklerini ya da içinde bulunduğu zor koşulları bildirmek için devlet büyüklerine hitâben kaside yazmışlardır. Taşlıcalı Yahyâ bir gazelinde içinde bulunduğu zor durumdan haberdar olması için sultana seslenir. Âşıklar içinde hor ve hakir kaldığını, zulüm ile viran eylemek sana yakışmaz diyerek konuya giriş yapar.

Âh kim yâr ise hercâyî visâl ise muhâl
Derd ise tûl u dırâz u ömr ise gâyet kasîr (G133/3)
Kangı birin diyeyin bin dürlü derdüm var benüm
Bî-vefâ dünyâ gibi bir zâlîme oldum esîr(G133/4)

Sevgilinin sultan olarak tasavvur edildiği bir başka gazelde sultana seslenir. Aramızda birlik olmaz bu şaşılacak bir durum değildir, çünkü sen padişahsın bense zayıf zavallı bir kulum. Lâkin senin hüküm sürdüğü vakitte bana açıkça zulm edilirken başkalarına adaletle muamele edilmesi uygun mudur? Şairlerin klâsik edebiyatta her zaman şikâyetçi oldukları durum, sevgilinin âşık dışındaki diğer insanlara iyilikle muamele etmesidir.

Mâ-beynümüzde olmaz ise tan mı ittihâd
Sen pâdişâh-ı âlem ü ben ez'afü'l-ibâd(G48/1)
Eyyâm-ı devletünde revâ mı benüm begüm
Zulm-ı sarîh ola bana agyâra adl ü dâd(G48/2)

Sevgilinin güzellik unsurları ile yer isimleri arasında ilgi kurması görevi sebebiyle yaptığı seyahatlerin tesiri olmalıdır.

Rûmdur yüzün gözün Aydın Karasi kaşların
Leblerün Mısr-ı melâhat kara zülfün Şamdur(G84/4)
Karesi ebrûları Aydın münevver çihresi
Kâküli Şâm-ı visâli sînesi Akyazıdur(G97/6)

Divan şiirinde görülen sevgilinin savaşı kimliği Taşlıcalı'nın gazellerinde de görülmektedir. Ancak yaşadığı devirde Yavuz Sultan Selim' le ve Kanuni Sultan Süleyman' la önemli seferlere katılmış ve bu durumu şiirlerine de yansıtmıştır. Devlet adamı asker kimliği şiirlerinde yer bulmuştur. Bunun yanı sıra makam ve mevkinin gelip geçici olduğunu, makam ve mevki için kimseye boyun eğmemek gerektiğini yeri geldikçe ifade etmiştir. Yahyâ gibi sağlayacağı makam için câhile baş eğmeyiz; cahil kimseye itibar etmek hamallıktır, biz boş yere bu yükü çekmeyiz.

Câhı için câhile baş eğmezüz Yahyâ gibi
İ'tibârı bârına bir lahza hammâl olmazuz (G175/5)

Seferlere katılan savaş tasvirlerini kahramanlıkları dile getirirken sesi gür çıkan şairimizin; tasavvufî yönü olan şiirlerde mütevazı, dünya nimetlerine değer vermeyen tarafını görüyoruz. Dünya mutluluğu için başını kavgaya sokma, yüksek makamlara erişerek en aşağıda kalma diyerek adeta nasihat eder.

Başunı gavgaya salma devlet-i dünyâ ile
Pâye-i ednâda kalma mansıb-ı a'lâ ile (G53/1)

Saf temiz sûfnin beye paşaya âşinâ olmayacağını söyler.

Kendüyi eyler muammâ gibi beytinde nihân
Sofi-i sâfi bege paşaya olmaz âşinâ(G7/4)

Sevgili sultan arasındaki ilgiyi kurarken günlük hayattan örnekler vermek sûretiyle şiirini canlı bir hâle getirir. İnsanların boş vakitlerini değerlendirmek ve kendilerini geliştirmek adına oynadıkları oyunlardan bahsetmiştir. Aşık oyunu bilindiği üzere hayvanların ayak kemiği ile oynanan bir oyundur. Oyunun kuralları ile sevgilinin güzelliği arasında ilgi kurmuştur. Sevgili güzellerin sultanıdır, diğer güzellerin sevgilinin yanındaki durumu aşık oyununda bey olmak gibidir. Şair bu beyitte geçici bir güzelliği kastetmiş olmalıdır.

Sana nisbet hüsn ile sultanlığı dilberlerin
Aşık oyununda beg olmak gibidür ey dil-rübâ (G3/3)

Divanda geçen diğer bir oyun ismi de çevgân oyunudur. Çevgân cirit oyununa benzeyen at üzerinde sopayla yerdeki topa vurmak sûretiyle oynanan çok eski bir oyundur, çöğen de denilmiştir. Bu oyunu oynamak aynı zamanda kahramanlık sembolüdür. Ayrıca başını çevgâna top eylemek divan şiirinde sıklıkla kullanılan bir ifadedir(Şentürk 2017:538). Çevgân oynanan sopanın ucundaki eğri bir parça bulunur. Bu eğri kısım zaman zaman şairin muhayyilesinde altın bir parça olarak canlanmıştır. Şair turunc redifli gazelinde önce turuncu güneşe, yıldıza benzetir. Daha sonra da aşağıdaki beyitte benzi sararmış aklını yitirmiş âşıklara benzetir. Âşığın başını da çevgân oyununun topu yapmıştır.

Başını top eylemiş çevgân-ı tîg-i mihnete
Benzi sarı âşık-ı şeydâlara benzer turunc(G40/3)

Satranç,iki kişi ile, altmış dört kareli bir tahta veya yüzey üzerinde şah, vezir, kale, fil, at, piyon isimlerini alan, farklı biçim ve büyüklükteki on altışar taşla oynanan bir oyundur. Sevgilinin olmadığı evi şahın olmadığı satranç evlerine benzetmiştir.

Yâr olmayınca evlerinün resmi fi'l-mesel
Satrenc evlerine döner sanki şâhsuz(G178/5)

Yahyâ Bey'in divanında nehir isimlerine sıklıkla yer vermesi dikkat çekici bir başka unsurdur. Nil, Ceyhun, Fırat, Tunca ve Arda nehirlerinin ismi geçer. Savaş stratejisinde nehirler önem arz ederler. Yeniçeri olarak seferlere katılan Yahyâ Bey de gazellerinde nehir isimlerini farklı özellikleri ile ilgi kurarak yer vermiştir. Tunca ile Arda nehri sana muhabbet eylemese bu şehre benim gibi sürünüp gelmezdi. Âşığın kapısına yüz sürmek için gelen âşığı nehirlerle benzetir. Buna rağmen Yahyâ kulunu kapında görüp bu derde çâre olmadığını söylemek uygun mudur?

Benüm gibi sürünüp gelmez idi bu şehre
Mahabbet eylemese Tunca ile Arda sana(G16/4)
Görüp kapunda bu Yahyâ kulunı sultânım
Revâ mıdur diyesin çâre yok bu derde sana(G16/5)
Yaşumı Nîl eyleyüp lâıyk mıdur şehrinde kim
Tunca gibi boynunu burup gezen mahzûn olup(G26/2)
Sevgiliyi ararken döktüğü gözyaşları Ceyhun nehri olup akmıştır.
Kandasın ey serv-i gülzâr-ı letâfet kandasın
Cüst ü cû eyler gözüm yaşı seni Ceyhûn olup(G26/3)

Âşıkların perişan halde boynunu bükmeleri ile nehrin debisinin düşüklüğü arasında ilgi kurmuştur. Perişan âşıklar gece gündüz boynunu büküp, seviyesi düşük Fırat nehri gibi senin mahallende yürür.

Âşık-ı şûrîdeler boynın burup leyl ü nehâr
Yalım alçak yürür kûyunda mânend-i Fırat(G34/4)

Celâlî isyanları XVI. asırda Anadolu' da ortaya çıkmış isyan hareketidir. Yavuz Sultan Selim devrinde Celâl adında birisinin Mehdîlik iddiasıyla etrafına bir sürü adam toplamış, devletin aleyhinde isyan çıkarmıştır. Bu asrın sonlarından itibaren devlet için ciddi bir tehlike olmuştur. Sevgilinin yanağının üzerindeki hat çizgisini güzellik ülkesinin fitnesi olarak tahayyül eden şair, bu hattı Anadolu' da ortaya çıkan Celâlî isyanlarına benzetmiştir. Divan'da birinci dizeleri aynı olan farklı gazellerin matla beyitleri aynı anlamları da birbirine yakındır.

Hatt-ı ruhî ki fitne-i mülk-i cemâlidür
Gûyâ ki Rûm içinde belürmiş celâlîdür (G87/1)
Hatt-ı ruhî ki fitne-i mülk-i cemâlidür
İklîm-i Rûm içinde belürmiş celâlîdür (G139/1)

Harâmî kelimesi eskiden yol kesen, haydut anlamında kullanılmıştır. Harâmîlik ise akıncı kumandanının katılmadığı ufak kuvvetler tarafından düşman memleketlerine yapılan akınlara verilen isimdir(Pakalın 1993:737). Harâmî gözler diyerek gözlerin eşkiyaya benzetilmesi söz konusudur. Harâmîler toplum içinde nasıl kargaşaya sebep oluyorsa, gözler de fitneye sebep olur. Sevgiliyi sevmek o kadar zor bir iştir ki kulların başına bu acayip iş gelmesin diyerek durumun zorluğunu ifade etmiştir.

Devlet anun kim lebünle zindegânî eyleye
Vây ana kim ol harâmî gözlerün ide gazab (G20/4)
Padişâhum hey ne müşkil derd imiş sevmek seni
Gelmesün kullar başına uşbu hâl-i bü'l-aceb(G20/5)

Kanlı gözyaşı damlalarını Anadolu' ya gelen Şah İsmail' in kızılbaş askerlerine benzetmiştir. Bilindiği üzere Şah İsmail'in askerleri kızıl sarık sardıkları için onlara Kızılbaş adı verilmiştir. Yahyâ Bey, Anadolu'daki bu isyanların çok kan dökülmesine sebep olduğu için kanlı yaş tabirini de tevriyeli kullanmış olmalıdır.

Yüz bulur her dem akar kanlu yaşum katraları
Sanasın tâbi olur Ruma kızılbaş gelür(G127/2)

Klâsik Türk edebiyatı eserlerinde konusu bizzat tarih olmasa da ordu ve savaş tasvirleri yapılmıştır. Savaş tasvirleri yapılırken yeri geldikçe savaş âletlerinden ok,

yay, kılıç, süngü vb. bahsedilir. Ayrıca Türklerin ok atmada hüner sahibi olduklarından edebî metinlerde bir vesile ile söz edilir. Oklar bazen elçi ve haberci olur bazen de tîr-i cefâ(cefâ oku) ve tîr-i hicrân(ayrılık oku) olur. Yahya Bey ince bir hayal ile cefa okunun yarasının gönlünde bir pencere açtığını söylemiştir. “Yahyâ sevgilini gönül gözüyle görmek için cefâ okunun yarasının gönlünde açtığı pencere sana yetmez mi?”

Gönül göziyle görmege Yahyâ habîbünü
Yetmez mi zahm-ı tîr-i cefâ revzeni sana(G14/5)

Yaşlanan birisinin bastona ihtiyaç duymasını hatırlatmıştır. Senin tîrin(ok) iki büküm olmuş boyuma asâ olsa yeridir, geçen zaman bu gam hânesinde beni yaşlandırdı.

Tîrün revâdur olsa dü-tâ kaddüme asâ
Bu hânekâh-ı gamda çü pîr itdi rûzgâr(G61/3)

Sevgilinin cefâ oku bu beyitte peyk kelimesi ile birlikte âşığa kavuşma müjdesi olmuştur.

Bîmâr-ı ışka hoş geçüben minnete giçer
Tîr-i cefâsı âşika peyk-i visâlidür(G139/2)
Tîr-i hicrânından ölmüş niçe bin şeydâsı var
Karalar geymiş kemân ebrûlarının yası var(G56/1)

Ok- yay- yay kirişi cepheden cepheye göreve giden yeniçerinin hayatında olan savaş âletleridir. Şair sevgilisinin kirpiklerini yay kirişine gerilmiş ok olarak tasvir eder.

Müjelerden kaşı yayına takılmış zıhlar
Ana bin cân ile kurbân olayın ey Yahyâ(G19/6)

Kılıç, “kın içine konup bir kayışla bele takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici silâh” sözlüklerde bu şekilde tanımlanır. Kılıç eskiden önemli bir silahtı. Türklerde kılıç Taşlıcalı Yahyâ divanında kılıç sıklıkla karşımıza çıkar. O devirde önemli savaş âletlerinden birisidir. Şemşîr-i bürrân- Sevgili günahsız Yahyâ’yı öldürmek için kasetse keskin kılıcı ona yardım eder yan basar.

Bî-günâh öldürmege kasd itse Yahyâyı habîb
Yardım eyler yan basar şemşîr-i bürrânı ana(G4/5)
Sevgiliye aşk derdinden soru sorsan kesin cevabı keskin kılıcı verir, diyor.
Ol tabîb-i cânâ kılсан derd-i aşkından suâl
Ey gönül şemşîr-i bürrânı virür kat’î cevâb(G24/6)

Şemşîr-i belâ ifadesinde hayatındaki zorlukları keskin bir kılıca benzetmiştir. Belâ kılıcının yanına takılması yani zorlukların peşini bırakmaması onu aldatması durumunda her vakit öldürülebileceğini söylemiştir.

Ah kim mâni olur katlüme her demde benim
Takılup yanuna yan basalı şemşîr-i belâ(G19/3)

Kılıç yani silah Türk geleneğinde asla terk edilmemesi gereken unsurdur. Sevgilim iki yüzlü kimselere pek fazla yüz vermez, tıpkı kılıcın başkalarının yanına takılmadığı gibi.

Dildârum iki yüzlüye yüz virmez inende
Şemşîri gibi yanına ağyâr takılmaz(G148/4)

Tarihte Türklerin yaptığı kılıçlar makbuldür. Edebî metinlerde şairler Türklerin silah yapımındaki ustalığından söz etmişlerdir. Çeliğe su verilerek yapılan kılıçların ince, keskin ve parlak olanı makbuldür. Yiğitlerin tîg-i mücellâsını çekmesi ile sevgilinin kaşları arasında ilgi kurulmuştur.

Gözleri ebrûsı resminden cılasunlar gibi
Gördüğüne gün gibi tîg-i mücellâsın çeker(G109/4)

Bir başka beyitte de kaşlar yine kınından sıyrılmış kılıç olarak tasavvur edilmiştir.

Sıyrırpdur kılıcın kaşlarınun resminden
Gözleri âşık-ı mazlûm ile kılmağa savaş(G189/2)

Levend, kelimesi ile kabadayı, cesur, yiğit ve delikanlı kimse kastedilir. Levend askerî terim olarak bahriyede kullanılan askerlerin bir çeşidine verilen isimdir(Pakalın 1993:358).

Âşıkı rind ü levend ü mest ü evgâr isterüz
Lâubâli-meşreb ü âşüfte-destâr isterüz (G152/1)

Âşıklık hâli ile akli başından giden şair kendisini yenilgiye uğramış askere benzetmiştir. Kararım, aklım ve sabrım mağlup olmuş askere döndü. Gün geçmez ki cihan şahı sevgilim onu darmadağın etmesin.

Karâr u akl u sabrum sanki sığın leşkere döndü
Gün olmaz kim anı şâh-ı cihânım târmâr itmez (G160/2)

Türk kültüründe at önemli bir yere sahip olduğundan, ata iyi binmek bir kahraman için önemli bir vasıftır. Şehsüvâr kelimesi Farsça olup usta binici demektir. Divan şiirinde sevgilinin özelliklerinden birisi şehsüvâr olmaktır.

Bir şehsüvâra kul olagör ey gönül yüri
Meydân-ı sîne atnun oynağı ola tâ(G9/3)

Şehsüvarım hilâl sana ikramını tamamladı, felek atının üzerinde usta binici olduğu için vücûdu iki kat oldu. Ayın hilâl şeklindeki durumunu atın üzerindeki usta binicinin oturuşuna benzetmiştir.

Şehsüvârum sana ikrâm-ı tamâm itdi hilâl
Oldı rahş-ı felek üstinde vücûdu iki kat(G30/6)

Yahyâ Bey, âşığın sevgilinin ardından hayranlıkla bakışını gözü yollarda kalmak deyimi ile ifade etmiştir. Sevgilinin naz ile salınmasının ardından âşığın gözü yollarda kalacaktır. Atlının geride bıraktığı iz ile gözlerin yollarda kalması arasında ilgi kurmuştur.

Yollarda kalur atı izi gibi gözlerüm
Geçse semend-i nâz ile ol şehsüvârumuz(G146/3)

Peyk, haber ve mektup taşıyan kimse, haberci demektir. Osmanlı'nın ilk devirlerinde postacı ve muhafızlık görevini yürüten kimseler için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde habercilik ve padişahlarla şehzâdelere muhafızlık yapan, atlıların yanında koşarak giden, gösterişli kıyafetleriyle bazı törenlere katılan, bu iş için hızlı koşucu

olarak eğitilmiş yeniçeri askerleri vardı. Yahyâ Bey bir yeniçeri olduğu için askerlikle ilgili bir tabir olan peyk kelimesini kullanmıştır. Keman kaşlı sevgiliden gelen oklar âşık için müjdeli habercidir.

Oklarun peyk-i beşâretdür eyâ kaşı kemân
Zahm-ı peykânun gül-i bağ-ı tevekküldür bana(G13/6)

Üsküf kelimesinin sözlük anlamı başlıktır. Ayrıca tarihte yeniçerilerin giydiği yarısı arkaya doru sarkan işlemeli, gösterişli yeniçeri başlığıdır (Ayverdi 2011:3315). Sürahinin ince uzun endamlı duruşu ile sevgili arasında ilgi kuran şair, sürahiye altın kadehin yakıştığı gibi sevgiliye de gösterişli altın süslemeli başlığı yakıştırır.

Yaraşur altun üsküf ana bir zerrîn kadeh gibi
Surâhî didügi Yahyânun ol gül yüzlü cânândur(G96/5)

Şairin sevgilisi üsküflü şahin yiğit gâzîdir. Rum ilinin gönül alıcısı, sağ kolun doğamıdır.

Ol benüm üsküflü şâhînüm cılasun gâzîdür
Rûm ilinün dil-rübâsı sağ kolun şehbâzıdır(G97/1)

Taşlıcalı Şehzâde Mustafa mersiyesini yazdıktan sonra Rüstem Paşa tarafından görevinden alınca Yahyalı Akıncılar ocağına katılmıştır. Akıncıların düşman topraklarına yaptıkları baskınla ganimet toplamalarına yağma kılmak denir. Şair de gönül ülkesini yağmalamaktan söz etmiştir.

Dehânun düzdidür var ise dil mülkin kılan yagma
Ki gelmez sûrete her giz olur can gibi nâ-peydâ(G2/4)

Yahyâ Bey, ordu mensubu padişahın kulu olan bir askerdir. Şiirlerinde yeri geldikçe mesleğinden ve askerî kimliğinden izler yansıtmıştır. Klâsik edebiyatta gelenekte kullanılan mazmunlardan birisi de İran mitolojisindeki kahramanlarıdır. Cemşid, Cem olarak da anılan şarabın mucidi olan bir hükümdardır. Aşağıdaki beyitte Osmanlı devletinin kulu olduğunu mey gibi yüzümüzü kızartıp Cemşid'in ayağına gitmeyiz derken; yaşadığı devirde Osmanlı hükümdarlarının İran'la mücadelesine işaret etmiştir.

Âl-i Osmânun kulıyuz yüz kızardup mey gibi
Varmazuz Cemşidün ayagina sâyil olmazuz(G176/5)

Klâsik Türk edebiyatında şairler yaşadıkları dönemin günlük hayatını, gelenek ve göreneklerini eserlerine yansıtmışlardır. Yahyâ Bey, anadili Türkçe olmamasına rağmen şair olabilecek derecede dilin inceliklerini öğrenmiştir. Eserlerinde sade bir dil kullanmasına rağmen aruz vezni başarılı bir şekilde kullanmıştır. Mehmet Çavuşoğlu, şairin şiirlerini sade ve akıcı bir dille kaleme almasında seferler sırasında her sınıftan insanla iletişim kurmasının etkili olduğu görüşündedir (Çavuşoğlu 1983:8).

Sonuç:

Taşlıcalı Yahyâ Bey'in şiirlerinde mensup olduğu askerlik mesleğinin izleri görülmektedir. Ayrıca askerliğin gereklerinden biri olan sert duruş zaman zaman üslubunda tespit edilmektedir. Kasidelerinin teşbîb bölümlerinde Osmanlı askerinin gaza uğruna yaptığı savaşların coşkusu hissedilmektedir. Şairlerin dilekçeleri mahi-

yetindeki kasidelerinde savaş, askerlik, kahramanlık ve buna benzer konuları işleme geleneğinde var olan bir durumdur. Ancak Yahyâ Bey'i meslektaşlarından farklı kılan gazellerinde de savaşa, askere ve kahramanlığa dâir unsurlara sıklıkla yer vermesidir. Divan şiirinde sevgili şairin gözünde sultan, padişah, hükümdardır. Padişahın çevresinde bulunan kullardan birisi de âşıktır. Sevgili âşığa zulmeder, bakışlarıyla ok atar âşığın gönlünde yaralar açılır. Yahyâ Bey de savaş âletleri ve savaş unsurları ile sevgiliyi tasvir eder. Ok, kılıç, yay gibi âletlerin yanı sıra askerliğin gereği olan yağma kılmak; Celâlî ve harâmî benzeri toplumda aksaklığa sebep olan unsurlara da yer vermiştir. Yeniçeriler arasında önemli bir vazifesi olan "peykler"e yer vermiştir. Ayrıca üsküf, şehsüvâr, levend, leşker ve bunlara benzer askerliği çağrıştıran kelimeleri kullanmıştır. Bazen telmih yolu ile bazen de açıkça asker kimliğini ortaya koymuştur. Yahyâ Bey, devşirme usûlü ile Osmanlı devletinin bir askeri olduktan sonra Türkçe'yi öğrenmiş anadili olmadığı halde dilin inceliklerine vâkıf olabilmiş şairlerden birisidir. Yahyâ Bey'in askerlik ilgili tabirleri ustalıklarla kullanılarak, kendi hayatında var olan unsurları okuyucuya yansıtmıştır. Şairliğin yanı sıra mesleği askerlik olan divan şairinin dünyasını tanıtmıştır.

KAYNAKÇA

- Akün, Ömer Faruk (2014). *Divan Edebiyatı*, İstanbul: İSAM Yay.
- Ayverdi, İlhan (2011). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1977). *Yahyâ Bey Dîvanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1983). *Yahyâ Bey ve Dîvanından Örnekler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- İsen, Mustafa (2012). *Dile Duran Ölüm Klasik Türk Edebiyatında Mersiyeler*. İstanbul: Kapı Yay.
- Kaya, Bayram Ali (2011). "Taşlıcalı Yahya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 156-157.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Şentürk, Ahmet Atillâ (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, İstanbul: Kitabevi.
- Şentürk, Ahmet Atillâ (2014). *Taşlıcalı Yahyâ Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi Yahut Kanunî Hicviyesi*, İstanbul: Büyüyenay Yay.
- Şentürk, Ahmet Atillâ (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi Yay.

